

Статистична інформація як ключовий чинник впровадження інклюзивності фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти

УДК 796.034-056.24:519.257:376:374

В. Л. Маринич, І. О. Когут

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Резюме. Інклюзивність є керівним принципом Порядку денного сталого розвитку на період до 2030 р., який включає зобов'язання нікого не залишити осторонь і створити «справедливий, толерантний, відкритий і соціально інклюзивний світ, у якому задовольняються потреби найбільш уразливих верств населення». **Мета.** Обґрунтування визначальності збору даних для збільшення видимості визначених груп, які наражаються на бар'єри інклюзії, в процесі фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти на основі вивчення світового досвіду. **Методи.** Аналіз науково-методичної літератури та матеріалів мережі Інтернет; синтез та узагальнення; аналіз документальних джерел. **Результати.** У процесі дослідження проводили аналіз офіційних сайтів міжнародних організацій, які займаються збором зіставних на міжнародному рівні високоякісних даних про інвалідність, та виявити вагомість збору статистичної інформації для формування суспільних процесів. Синтез та узагальнення зібраної інформації дозволив структурувати сферу діяльності Вашингтонської групи зі статистики інвалідності у світі. Аналіз документальних джерел – текстів опитувальників, дозволив охарактеризувати міжнародні інструменти збору статистичних даних про осіб з інвалідністю. Збір статистичної інформації є ключовим чинником впровадження політик держав щодо різних напрямів суспільного життя. Питання впровадження інклюзивності фізкультурно-спортивної роботи у закладах позашкільної освіти за змістом і формою тісно пов'язане із визначенням кількості дітей – об'єктів для включення в освітній процес, тобто зі збором даних. Міжнародна політика збору даних про інвалідність формується з 2001 р. – з моменту створення Вашингтонської групи зі статистики інвалідності як міської групи Статистичної комісії ООН, діяльність якої спрямована на збір зіставних на міжнародному рівні високоякісних даних про інвалідність серед 135 країн світу, проте жодна країна Східної Європи не залучена до цього процесу. Розроблені інструменти Вашингтонською групою зі статистики інвалідності охоплюють опитувальники для дорослих, дітей, робочої сили та учасників освітнього процесу і допоможуть відстежувати прогрес у досягненні мети нікого не залишити позаду, встановленої в Порядку денному сталого розвитку на період до 2030 р.

Ключові слова: інклюзивність, статистичні дані, освіта, фізична культура і спорт, фізкультурно-спортивна робота.

Statistical information as a key factor in the implementation of inclusive physical education and sports activities in out-of-school institutions

V. L. Marynych, I. O. Kohut

National University of Physical Education and Sport of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. Inclusiveness is a guiding principle of the 2030 Agenda for Sustainable Development, which includes a commitment to leave no one behind and to create “a just, tolerant, open, and socially inclusive world that meets the needs of the most vulnerable strata of population”. **Objective.** To substantiate the determinacy of data collection in order to increase the visibility of certain groups that face barriers to inclusion in the process of physical culture and sports work in out-of-school educational institutions based on the study of world experience. **Methods.** Analysis of scientific and methodological literature and Internet materials; synthesis and generalization; analysis of documentary sources. **Results.** The study analyzed the official websites of international organizations that collect internationally comparable high-quality data on disability and identified the importance of

collecting statistical information for formation of social processes. The synthesis and generalization of the collected information allowed us to structure the scope of the Washington Group on Disability Statistics in the World. The analysis of documentary sources - the texts of questionnaires - allowed us to characterize international instruments for collecting statistical data on persons with disabilities. The collection of statistical information is a key factor in the implementation of state policies in various areas of public life. The issue of introducing inclusiveness of physical education and sports work in out-of-school educational institutions is closely related in content and form to determining the number of children to be included in the educational process, i.e. to data collection. International disability data collection policy has been formed since 2001, when the Washington Group on Disability Statistics was established as a UN Statistical Commission urban group, which aims to collect internationally comparable, high-quality disability data from 135 countries, but no Eastern European country has been involved in this process. The tools developed by the Washington Group on Disability Statistics include questionnaires for adults, children, the workforce, and participants in the educational process and will help track progress towards the goal of leaving no one behind, set out in the 2030 Agenda for Sustainable Development.

Keywords: inclusion, statistical data, education, physical culture and sports, physical culture and sports activities.

Вступ. Інклюзивність є керівним принципом Порядку денного сталого розвитку на період до 2030 р., який включає зобов'язання нікого не залишити осторонь і створити «справедливий, толерантний, відкритий і соціально інклюзивний світ, у якому задовольняються потреби найбільш уразливих верств населення» [4]. Зобов'язання щодо інклюзії конкретно стосуються людей з інвалідністю та узгоджуються з Конвенцією про права людей з інвалідністю, ратифікованою Україною в 2009 р. [2].

Забезпечення того, щоб ніхто не залишився позаду, вимагає точного та своєчасного моніторингу груп населення, які, швидше за все, будуть виключені з розвитку, включаючи, серед інших уразливих груп, людей з обмеженими можливостями. Це передбачає регулярний збір показників інвалідності як тих, що стосуються конкретних проблем людей з інвалідністю, так і дезагрегації всіх показників до рівня особи за інвалідністю, щоб можна було порівняти результати для людей з інвалідністю та без неї.

Дані про залученість вразливих груп дітей до фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти в Україні були недостатньо систематизовані та узагальнені до повномасштабної війни з Росією, а на сьогодні ще є і вкрай суперечливі. Так, є невеликий масив показників, який моніториться Державною службою статистики України. Частина з цих даних неможливо порівнювати з показниками, які збирають інші країни, частина є неінформативною через різницю між формальними ознаками і реальністю. Ще є деякі дані, які різними шляхами і для різних цілей збирають міністерства (зокрема, Міністерство освіти і науки України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство молоді та спорту України тощо). Проте вони не дають цілісної картини досліджуваного питання.

Вивчення міжнародного досвіду проведення регулярних зборів статистичної інформації про людей з інвалідністю дозволить впровадити інклюзивність фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти, чому і буде присвячене наше дослідження.

Дослідження виконано на кафедрі професійного, неолімпійського та адаптивного спорту Національного університету фізичного виховання і спорту України відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2021–2025 рр. за темою 1.4. «Теоретико-методологічні засади розвитку професійного, неолімпійського та адаптивного спорту в Україні в умовах реформування сфери фізичної культури і спорту» (номер держреєстрації 0121U108294) та темою «Організаційно-методичні засади імплементації інклюзивності в освіті та спорті» в межах виконання проекту «Виконання завдань перспективного плану розвитку наукового напрямку «Суспільні науки» Національного університету фізичного виховання і спорту України» (номер державної реєстрації 0123U102379).

Мета дослідження — обґрунтування визначальності збору даних для збільшення видимості визначених груп, які наражаються на бар'єри інклюзії, в процесі фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти на основі вивчення світового досвіду.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури та матеріалів мережі Інтернет; синтез та узагальнення; аналіз документальних джерел.

Результати дослідження та їх обговорення. У процесі дослідження проводили аналіз офіційних сайтів міжнародних організацій, які займаються збором зіставних на міжнародному рівні високоякісних даних про інвалідність. Синтез та

узагальнення зібраної інформації дозволив структурувати сферу діяльності Вашингтонської групи зі статистики інвалідності у світі. Аналіз документальних джерел — текстів опитувальників, дозволив охарактеризувати міжнародні інструменти збору статистичних даних про осіб з інвалідністю.

Питання впровадження інклюзивності фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти за змістом і формою тісно пов'язане із визначенням кількості об'єктів для включення в суспільні процеси, тобто даними («відомостями, показниками, необхідними для ознайомлення з ким-, чим-небудь, для характеристики когось, чогось або для певних висновків, рішень» [1]. Збір даних про людей з інвалідністю, що мають значення в національному контексті, є надзвичайно актуальним завданням на реалізацію Порядку денного сталого розвитку на період до 2030 р. Проте ця категорія осіб в контексті інклюзивності не єдина. В Порядку сформоване зобов'язання посилити підтримку розвитку потенціалу країн, що розвиваються, щоб значно збільшити доступність високоякісних, своєчасних і надійних даних, дезаггегованих за доходом, статтю, віком, расою, етнічною приналежністю, міграційним статусом, інвалідністю, географічним положенням та іншими характеристиками.

Збір даних про осіб з інвалідністю також є прямим зобов'язанням держав, які ратифікували Конвенцію про права осіб з інвалідністю. Україна ратифікувала цей міжнародний документ у 2009 р. [2] Відповідно до статті 31 Конвенції про права осіб з інвалідністю («Статистика та збирання даних») держави-учасниці «зобов'язуються збирати належну інформацію, зокрема статистичні і дослідні дані», які «повинні бути належним чином дезаггеговані для сприяння оцінюванню того, як держави-учасниці виконують свої зобов'язання за цією Конвенцією, а також для виявлення та усунення бар'єрів, з якими особи з інвалідністю стикаються під час здійснення своїх прав».

На думку багатьох учених [3], базовим елементом для якісної дискусії про суспільні проблеми є дані. Отримання релевантних даних стосовно впровадження інклюзивності дасть можливість ідентифікувати проблему та відповісти на дослідницьке запитання: «Як збільшити видимість визначених груп, які наражаються на бар'єри інклюзії, щоб не зашкодити жодному учневі, включаючи учнів з інвалідністю?». Показовою ілюстрацією спільного і відмінного між виключенням (exklusion), вилученням, відокремленням (separation), об'єднанням, інте-

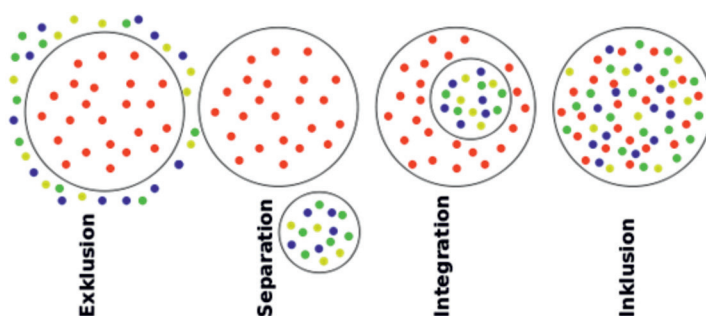

Рисунок 1 — Різні форми соціального життя

грацією (integration) та включенням (inklusion) є рисунок 1, який зображує різні форми соціального життя між різними групами/ членами групи https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stufen_Schulischer_Integration.svg.

У процесі інклюзії актуальним стає отримання даних про визначені групи і перевірка їх надійності для усунення бар'єрів. Адже інклюзія означає визнання необхідності трансформації культури, політики та практики в освітніх закладах таким чином, щоб враховувати різноманітні потреби окремих учнів, а також зобов'язання усувати будь-які перешкоди, що заважають такій можливості [13].

Для визначення історичних засад формування міжнародної політики збору даних про інвалідність проаналізуємо офіційний сайт Вашингтонської групи зі статистики інвалідності — організації, яка сприяє і координує міжнародне співробітництво в галузі статистики охорони здоров'я, зосереджуючись на розробці показників інвалідності, придатних для перепису населення та національних досліджень [5].

В історичному контексті ідея створення організації, яка б опікувалася статистикою осіб з інвалідністю, виникла в 2001 р. під час проведення в Нью-Йорку (США) Міжнародного семінару з вимірювання інвалідності. Учасники семінару погодилися, що існуючі дані про інвалідність, особливо в країнах з низьким і середнім рівнем доходу, є рідкісними і часто низької якості. Крім того, учасники визнали, що існує потреба в загальних визначеннях, концепціях, стандартах і методологіях у статистиці осіб з інвалідністю, а також потреба в зборі високоякісних даних про інвалідність, порівняних на міжнародному рівні. Семінар рекомендував розробити стандартні показники з використанням популяційних показників інвалідності для використання в країні та для міжнародних порівнянь.

Для цього в цьому самому році було створено Вашингтонську групу зі статистики інва-

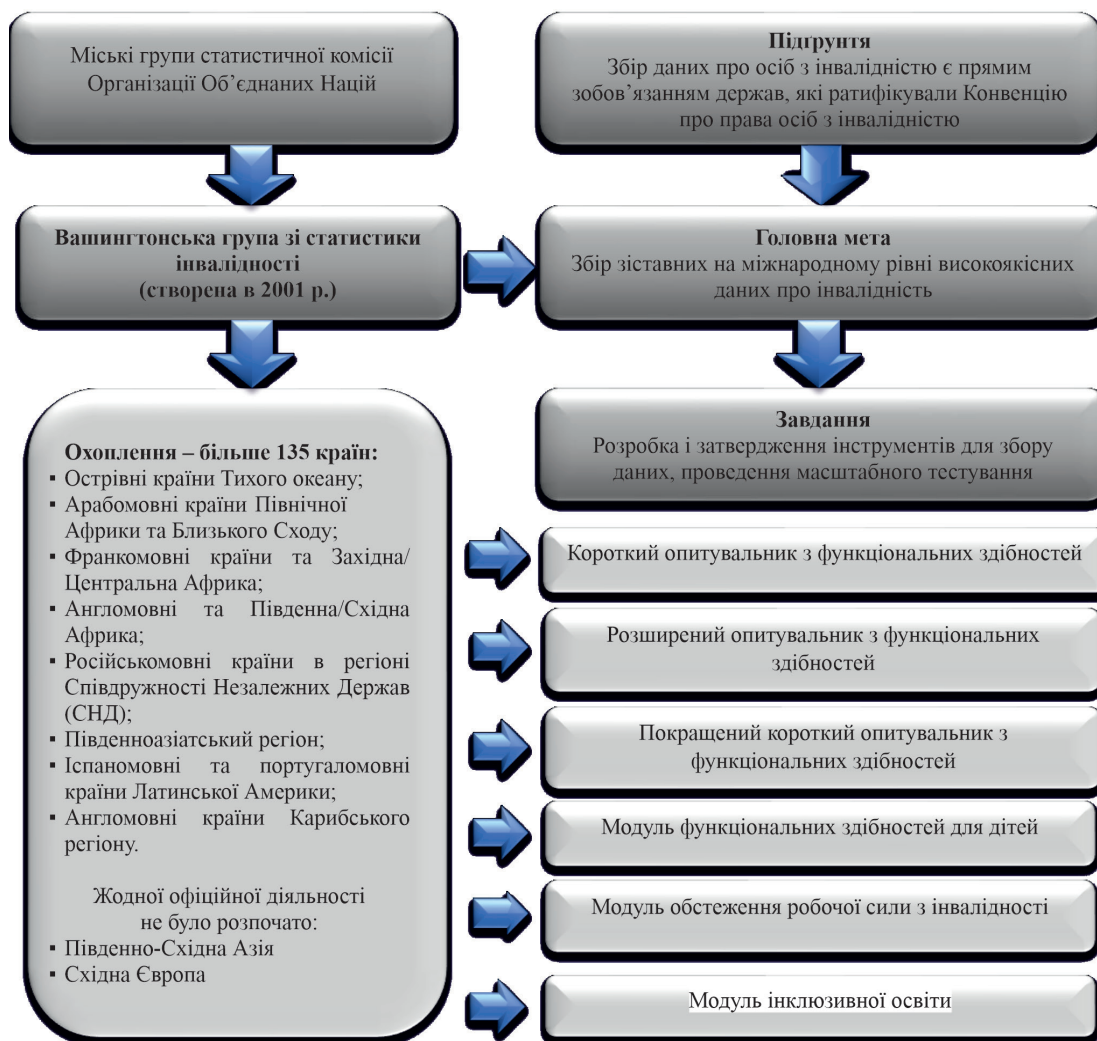

Рисунок 2 – Сфера діяльності Вашингтонської групи зі статистики інвалідності у світі

лідності як міську групу Статистичної комісії ООН (1946 р. заснування) [12]. За багато років представники національних статистичних агенцій сформували добровільні групи експертів для обговорення та вирішення конкретних тематичних проблем у розробці та впровадженні статистичних методологій. На сьогодні є активними групами, які провадять роботу, такі: Лондонська група, Група Осло, Оттавська група, Група Прайя, Тітчфілдська група, Ворбурзька група, Вашингтонська група, Вісбаденська група.

Вашингтонська група зі статистики інвалідності, як і всі міські групи, запрошує представників усіх національних статистичних агенцій взяти участь у вирішенні статистичних проблем зі збору дійсних, надійних і міжнародних порівнянних даних про інвалідність, а також у розробці методів покращення статистики щодо людей з інвалідністю в усьому світі. До цієї ро-

боти приєднуються різні міжнародні агенції та експерти, включаючи агентства ООН (наприклад, ЮНІСЕФ, Світовий банк), агенції двосторонньої допомоги (наприклад, USAID (Агентство США з міжнародного розвитку)), неурядові організації (наприклад, Humanity & Inclusion, Sightsavers), організації людей з інвалідністю та дослідники. Таким чином, головна мета Вашингтонської групи зі статистики інвалідності – надати базову інформацію про інвалідність, яку можна порівняти в усьому світі (рис. 2).

Щоб виконати початкове завдання інформування про політику рівних можливостей у світі, Вашингтонська група розробила, випробувала на міжнародному рівні та прийняла Короткий опитувальник з функціональних здібностей, а згодом розширила набір елементів обстеження для вимірювання інвалідності, які можна використовувати як компоненти обстежень населення або як

доповнення до спеціальних обстежень. З цією метою робоча група розробила, перевірила та прийняла Розширений опитувальник з функціональних здібностей, Покращений короткий опитувальник з функціональних здібностей, Модуль функціональних здібностей для дітей у співпраці з ЮНІСЕФ, Модуль обстеження робочої сили з інвалідності у співпраці з Міжнародною організацією праці. Крім того, у співпраці з ЮНІСЕФ наразі тестується модуль інклюзивної освіти для виявлення бар'єрів для участі в школі для всіх дітей та версія для вчителів як частина систем управління освітньою інформацією. Міжнародна класифікація функціонування, інвалідності та здоров'я

Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) була використана як базова основа для розробки всіх наборів питань (табл. 1). Важливо підкреслити, що жодна країна Східної Європи, включно з Україною, не розпочала офіційної діяльності зі збору статистичної інформації за допомогою розроблених інструментів Вашингтонською групою зі статистики інвалідності.

На Глобальному саміті з питань інвалідності (2018 р.) міністри освіти та міжнародні донори, такі як Департамент міжнародного розвитку Великої Британії, ЮНІСЕФ і Світовий банк, взяли на себе зобов'язання збирати дані за допомогою питань, розроблених Вашингтонською групою зі

Таблиця 1 – Характеристика міжнародних інструментів збору статистичних даних про осіб з інвалідністю

Назва опитувальника	Характеристика	Охоплення
Короткий опитувальник з функціональних здібностей (ВГ-КО) [6]	ВГ-КО складається з шести питань про функціональні здібності в основних галузях (зір, слух, рухливість, пізнання (запам'ятовування), догляд за собою, спілкування). Мета ВГ-КО полягає у розподілі населення за статусом інвалідності для встановлення ступеня участі осіб з інвалідністю у всіх аспектах життя суспільства.	На сьогодні понад 80 країн світу та провідні міжнародні організації використовували ВГ-КО у переписах чи обстеженнях.
Розширений опитувальник з функціональних здібностей (ВГ-РО) [7]	ВГ-РО для дорослого населення для використання в обстеженнях з метою збору більш повної інформації про функціональний статус та інші аспекти інвалідності. Охоплює галузі (зір, слух, рухливість, пізнання (запам'ятовування), догляд за собою, спілкування, емоційний стан (тривожність та депресія), верхня частина тіла, біль, втома). ВГ-РО складається з 37 питань (три з яких є необов'язковими) і може виявитися занадто довгим для деяких переписів та обстежень, але досить коротким для регулярного використання у ряді інших заходів щодо збору даних.	Недостатньо інформації
Покращений короткий опитувальник з функціональних здібностей (Покращений ВГ-КО) [8]	Поліпшений короткий опитувальник використовує шість коротких питань та шість додаткових питань, взятих із розширеного опитувальника (чотири питання про психосоціальне функціонування та два питання про функціонування верхньої частини тіла). Охоплює галузі (зір, слух, рухливість, пізнання (запам'ятовування), догляд за собою, спілкування, емоційний стан (тривожність та депресія), верхня частина тіла).	Недостатньо інформації
Модуль функціональних здібностей для дітей (МФД) [9]	Розроблено у співпраці з ЮНІСЕФ. Існує дві версії МФД – одна для дітей віком 2–4 роки і друга для дітей віком 5–17 років, кожна з яких містить функціональні питання, спеціально націлені на цю вікову групу.	Недостатньо інформації
Модуль обстеження робочої сили з інвалідності (МО-РСІ) [10]	Модуль обстеження робочої сили з інвалідності (МО-РСІ) призначений для включення в опитування робочої сили, а також підходить для використання в опитуваннях населення, які збирають дані про зайнятість. Цей модуль розроблений спеціально для збору інформації про доросле населення працездатного віку, але може використовуватися для працівників молодшого віку. Модуль включає п'ять розділів: 1) визначення інвалідності; 2) бар'єри; (3) проживання; 4) ставлення; 5) соціальний захист.	Недостатньо інформації
Модуль інклюзивної освіти (ІЕМ) ЮНІСЕФ/РГ [11]	Це ряд питань щодо участі в школі та факторів навколишнього середовища, що впливають на участь у школі для ВСІХ дітей. Намір полягає в тому, щоб модуль опитування використовувався разом із модулем функціонування дитини для виявлення факторів, що сприяють, і перешкод для участі в школі, щоб інформувати політику щодо покращення повної інклюзії дітей з обмеженими можливостями в освіту. ЮНІСЕФ/РГ містить три основні розділи, кожен з яких стосується потенційних екологічних бар'єрів для освіти: <ul style="list-style-type: none"> • ставлення батьків, у тому числі ставлення до інклюзивної освіти; • доступність, включаючи фізичне шкільне середовище та всередині нього, доступ до інформації, зв'язку, допомоги та навчальних засобів, а також доступність програм; • доступність, включаючи плату за навчання, витрати, пов'язані з відвідуванням школи, наявність видів допомоги та неосвітніх підльг 	На сьогодні когнітивне тестування цих трьох розділів було проведено в п'яти країнах (США, Індія, Ямайка, Камбоджа та Казахстан)

статистики інвалідності, оскільки їх не брали в опитування та національні переписи населення. Зібрана статистична інформація допоможе відстежувати прогрес у досягненні мети нікого не залишити позаду, встановленої в Порядку денному сталого розвитку на період до 2030 р., тому дані мають бути дезагреговані за багатьма параметрами, такими як географія, багатство, стать, вік та інвалідність. На сьогодні питання, розроблені Вашингтонською групою, є центральними в цих зусиллях і використовуються в національних опитуваннях і переписах по всьому світу в понад ніж 50 країнах.

У Програмі Всеукраїнського перепису населення 2023 р., схвалений на засіданні колегії Державної служби статистики України та погодженій на спільному засіданні Президії Національної академії наук України та колегії Державної служби статистики України від 05.01.2022, передбачено включення запитань про визначення статусу інвалідності відповідно до Рекомендацій Вашингтонської групи зі статистики інвалідності в перелік запитань, за якими здійснюється збір основних первинних (персональних) даних про громадян України (наявність проблем із ходінням, зором, слухом, когнітивними здібностями, доглядом за собою, спілкуванням, розподіленіми за категорією відповіді: «Ні» — не відчуваю труднощів, «Так» — відчуваю деякі труднощі, «Так» — відчуваю великі труднощі, «Взагалі не можу цього зробити» (за самооцінкою). Це може стати першим кроком приєднання до збору пра-

вомочних, перевірених і порівняних даних про інвалідність на міжнародному рівні.

Висновки:

1. Збір статистичної інформації є ключовим чинником впровадження політик держав щодо різних напрямів суспільного життя. Питання впровадження інклюзивності фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти за змістом і формою тісно пов'язане із визначенням кількості дітей — об'єктів для включення в освітній процес, тобто зі збором даних.

2. Міжнародна політика збору даних про інвалідність формується з 2001 р., з моменту створення Вашингтонської групи зі статистики інвалідності як міської групи Статистичної комісії ООН, діяльність якої спрямована на збір з'ясованих на міжнародному рівні високоякісних даних про інвалідність серед 135 країн світу, проте жодна країна Східної Європи не долучена до цього процесу.

3. Розроблені інструменти Вашингтонської групи зі статистики інвалідності охоплюють опитувальники для дорослих, дітей, робочої сили та учасників освітнього процесу і допоможуть відстежувати прогрес у досягненні мети нікого не залишити позаду, що встановлено в Порядку денному сталого розвитку на період до 2030 р.

Перспективи подальших досліджень передбачають вивчення збору статистичної інформації про впровадження інклюзивності фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти Європи та України.

Література

1. Академічний тлумачний словник української мови [Academic Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language] [Інтернет]. ДАНИ – Академічний тлумачний словник української мови; [цитовано 10 верес. 2023]. Доступно на: <http://sum.in.ua/s/dani>
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів), Конвенція Організація Об'єднаних Націй [Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), United Nations Convention] [Інтернет], 13 груд. 2006 [цитовано 10 верес. 2023]. Доступно на: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
3. Петруня ЮЄ, БВ. Літовченко, ТО Пасічник та ін. Прийняття управлінських рішень: навчальний посібник. [Management decision-making: a textbook] 3-тє вид., переробл. і доп. Дніпропетровськ: Університет митної справи та фінансів; 2015. 209 с.
4. Цілі сталого розвитку | Організація Об'єднаних Націй в Україні [Sustainable Development Goals | United Nations in Ukraine] [Інтернет]. Цілі сталого розвитку; [цитовано 10 верес. 2023]. Доступно на: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>
5. The Washington Group on Disability Statistics [Інтернет]. Home; [цитовано 10 верес. 2023]. Доступно на: <https://www.washingtongroup-disability.com/>
6. The Washington Group on Disability Statistics [Інтернет]. WG Short Set on Functioning (WG-SS); [цитовано 10 верес. 2023]. Доступно на: <https://www.washingtongroup-disability.com/question-sets/wg-short-set-on-functioning-wg-ss/>
7. The Washington Group on Disability Statistics [Інтернет]. WG Extended Set on Functioning (WG-ES); [цитовано 10 верес. 2023]. Доступно

на: <https://www.washingtongroup-disability.com/question-sets/wg-extended-set-on-functioning-wg-es/>

8. The Washington Group on Disability Statistics [Інтернет]. WG Short Set on Functioning – Enhanced (WG-SS Enhanced); [цитовано 10 верес. 2023]. Доступно на: <https://www.washingtongroup-disability.com/question-sets/wg-short-set-on-functioning-enhanced-wg-ss-enhanced/>

9. The Washington Group on Disability Statistics [Інтернет]. WG/UNICEF Child Functioning Module (CFM); [цитовано 10 верес. 2023]. Доступно на: <https://www.washingtongroup-disability.com/question-sets/wg-unicef-child-functioning-module-cfm/>

10. The Washington Group on Disability Statistics [Інтернет]. WG/UNICEF Inclusive Education Module (IEM); [цитовано 10 верес. 2023]. Доступно на: <https://www.washingtongroup-disability.com/question-sets/wg-unicef-inclusive-education-module-iem/>

11. The Washington Group on Disability Statistics [Інтернет]. WG/UNICEF Inclusive Education Module (IEM); [цитовано 10 верес. 2023]. Доступно на: <https://www.washingtongroup-disability.com/question-sets/wg-unicef-inclusive-education-module-iem/>

12. UNSD - Welcome to UNSD [Інтернет]. UNSD — Methodology; [цитовано 10 верес. 2023]. Доступно на: <https://unstats.un.org/unsd/methodology/citygroups/washington.cshtml>

13. Wikimedia Commons [Інтернет]. File:Stufen Schulischer Integration. svg - Wikimedia Commons [зображення]; [цитовано 10 верес. 2023]. Доступно на: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stufen_Schulischer_Integration.svg